

SLUŽENJE KAO SUSRETIŠTE CRKVENIH I DRUŠTVENIH SLUŽBA

Ante VUČKOVIĆ, Split

Sažetak

Dok je služenje i njegovo shvaćanje unutar crkvenih okvira samorazumljiv pojam dotle on u društvenim odnosima ima negativni i zastarjeli prizvuk. Dok se unutarcrkveno shvaćanje pojma služenja razvijalo prema poistovjećivanju službe i osobnosti dotle se društveni pojam služenja razvijao u posve suprotnom smjeru. Najkasnije od početka moderne na širokoj društvenoj razini pojam služenja dobiva negativni prizvuk i sve jasnije se odvaja služba od osobnosti. Štoviše, moderni se pojam slobode razvija na svjesnom i jasnom odvajanju službe od osobnosti.

Razvoj shvaćanja službe u crkvenim odnosima pratimo na razvoju shvaćanja svećeničke. U društvenim odnosima pratimo sve jasnije i snažnije odvajanje službe od osobnosti sve do modernog shvaćanja subjekta koji stoji pred zahtjevom samostvaranja, estetizacije života.

Kant se, kada pojašnjava što je prosvjetiteljstvo i kako se može izgraditi prostor za slobodnu uporabu razuma, poziva na primjer svećenika, njegovu službu u kojoj je pod obvezom poslušnosti, s jedne, i njegovu slobodu u javnom prostoru, s druge strane.

Nietzsche će izložiti oštroj kritici maskiranje volje za moći pojmovima služenja.

Usprkos nestanku pojma služenja iz terminologije kojom se shvaćaju društveni odnosi, ovaj ćemo pojam naći još unutar područja industrijske proizvodnje gdje služiti znači opsluživati proizvodne strojeve, a zadnja dva desetljeća sve više kao i obilježje modernog društva koje je obilježeno rastućim uslužnim djelatnostima.

Ključne riječi: *služba, svećeništvo, sloboda, subjekt, osobnost.*

Služenje – *diakonia* je *izoštreni pogled* za ljude koji stoje na rubu društva, za siromašne, nezaposlene, bolesne, nezbrinute, beskućnike, starce, osamljene, potištene, depresivne ... Da bi se služenje uopće moglo pretvoriti u susret i pomoć potrebnima treba imati pogled koji će biti dovoljno osjetljiv da prepozna one kojima je potrebna pomoć. Služenje je potom *preuzimanje odgovornosti* za potrebne. Preuzeti odgovornost ne znači preuzeti brigu za život umjesto onih koji su u potrebi, nego njihovu brigu prepoznati kao svoju. Služenje, nadalje, nije samo briga oko poboljšanja materijalnog ili zdravstvenog stanja, nego je usmje-

reno i na osobni susret u kojem se događa *prihvatanje pojedinca kao osobe*. Izoštreni pogled za potrebne nosi sa sobom i svijest o korijenima problema, a time i svoju *političku dimenziju* koju služenje ozbiljuje jasnim izricanjem nepravdi i jasnim stajanjem na stranu siromašnih i obespravljenih.

No, što znači služiti? Služenje je unutar crkvenog shvaćanja *diakonie*, poslanja Crkve, redovitog i svakodnevnog rada članova Crkve samorazumljiv pojam. No, dočim iziđemo izvan crkvenih okvira i pokušamo potražiti mjesto gdje je smješten pojam služenja ili pokušamo očitati njegov smisao, nađemo se u nedoumici. To je termin koji ima i negativni i zastarjeli prizvuk. Negativni prizvuk potječe iz odnosa koje je moderno društvo ostavilo iza sebe. Služenje je ponižavajuće za čovjeka koji se mjeri prema stupnju slobode i neovisnosti.

Već je i ovo dovoljno da bismo naslutili kako se iza naoko neutralnog, a u crkvenim krugovima uobičajenog i samorazumljivog termina, kriju dva različita razvoja: s jedne strane, crkveno shvaćanje pojma služenja koje je svojim velikim dijelom vezano i uz shvaćanje odnosa između crkvenih službenika i laika i, s druge, razvoj modernog subjekta koji se misli pojmovima slobode i neovisnosti.

Najprije ćemo potražiti na koji se način razvijao pojam služenja i službe u Katoličkoj crkvi i to preko razvoja svećeničke službe koja je za to najjasniji primjer. Zatim ćemo pratiti sudbinu pojma služenja i službe u društvenim odnosima i to na primjeru odnosa službe i osobnosti, a na pozadini brige i borbe za slobodu. Potom ćemo dati neke odrednice suvremenih društvenih odnosa te iz toga ukazati na moguće nesporazume koji se javljaju zbog različite uporabe pojmova i njihovih različitih shvaćanja.

Služenje u kršćanstvu

U Bibliji služenje ima dva oprečna značenja, ovisno o tome je li riječ o služenju Bogu ili služenju čovjeku. Dok se služenje Bogu promatra kao čovjekovo oslobođenje dotle je služenje čovjeku ropstvo kojega se valja osloboditi. No, robovanje u Bibliji ima dva značenja. Stanje roba u poganskom svijetu koje je na razini životinja i stvari i stanje roba prema zakonu Božjem prema kojem je rob dio obitelji.¹

U Novom Zavjetu postoje tekstovi o služenju, takozvani *diakonia*-tekstovi. Svi stoje u izravnoj vezi s Isusovom smrću i spadaju u tradiciju posljednje večere. Riječ je o sljedećim tekstovima: Mk 10, 45; Lk 22, 27; Lk 12, 37b i Iv 13, 1-20.

Mk 10, 45 »Jer ni Sin Čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj daje kao otkupninu za mnoge« valja razumjeti u odnosu prema posljed-

¹ Usp. Xavier LÉON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije, Služenje*, Zagreb, KS, 1980., str. 1203-1206.

njoj večeri, a čin služenja valja vidjeti kao sažetak Isusova poslanja. »Pojam 'diakonia' služba (služenje) je izričaj vrlo stare interpretacije Isusove smrti usidrene u predaji o posljednjoj večeri.«² Služenje Isusovo je tako ukorijenjeno u tradiciji posljednje večere, uključuje Isusovo predanje i smrt za svoje kao služnje ljubavi.

Na pozadini Isusova služenja i nasljednici Isusovi su sluge u službi Riječi. Kršćani su iz služenja grijehu u Zakonu, dakle iz robovanja, prešli u služenje pravdi i Kristu, dakle u slobodu. (Iv 8, 31.36; Rim 6 – 7; 1 Kor 7, 22; Ef 6, 6). Bogu se služi kao sinovi, a ne kao robovi (Gal 4).

U profanom grčkom *diakonia* je najprije značila služenje kod stola. U helenističkom židovstvu je označavala uslužne djelatnosti. *Diakonia* je vrlo brzo unutar židovsko-kršćanskih i pavlovskih pogansko-kršćanskih zajednica postao specifično kršćanski, crkveni pojam.

U prvoj Crkvi u *Traditio Apostolica* koja se pripisuje Hippolytu (oko 215.), biskup pri ređenju svećenika moli »Duha milosti i savjeta svećeništva kako bi prihvatio svoj narod i vodio ga čistim srcem.« (br. 7)³ Svećenik time dobiva udjela na »snazi duha vodstva« što upućuje na shvaćanje kako je crkvena služba prvenstveno služba vodstva.

Valja uočiti kako je početak trećeg stoljeća početak promjena u shvaćanju odnosa klera i laika. Do ovog trenutka taj je odnos bio obilježen suradnjom, a početkom 3. stoljeća možemo promatrati tendenciju da se svi važniji zadaci povjeravaju kleru. Time se najavljuje podjela na kler i laike, na one u središtu i one na rubu. To je vrijeme u kojem se unutar crkvenog područja počinje upotrebljavati termin laik, od *laikos* – onaj koji pripada puku, u smislu profanog koje se razlikuje od svetog, onog što pripada službi Božjoj te tako spada pod kompetenciju svećenika. Ovdje se naslućuje i vrednovanje i pripadnost određenom redu, *ordo sacerdotalis* koji se odvaja od puka, od laika. S ovim se u drugi plan povlači i prvotni način ophođenja jednih s drugima, a koji je bio kodiran u nazivu »braćo«. Tako se vrlo brzo braćom ne naziva više laike, nego samo druge klerike.⁴

Posebni status klerika ide usporedo s njihovom profesionalizacijom, s činjenicom da je najprije đakon, potom biskup i konačno i svećenik sredstva za život dobivao iz zajednice. Ostavljali bi svoje zvanje i potpuno se posvećivali svom pozivu. Premda se argumentacija za ovakav razvoj utemeljuje na tvrdnji kako se

² Edward SCHILLEBEECKX, *Jesus. Die Geschichte von einem Lebenden*, Freiburg, Basel, Wien, Herder Spectrum, 1992., str, 269.

³ Gisbert GRESHAKE, *Priester sein in dieser Zeit*, Freiburg, Basel, Wien, Herder, ²2000., str. 26. Ovo je rad na koji se uglavnom oslanjamo u ovom kratkom presjeku razvoja shvaćanja crkvenih službi.

⁴ *Isto*, 26.

biskup i svećenik potpuno posvećuju oltaru i molitvi, posve je jasno kako se svećenik osim oltarom i molitvom bavio i siromašnima i bolesnima, upravom dobara i pokorničkim pastoralom, suđenjem i vođenjem, propovijedanjem i katehiziranjem, kao i studijem Pisma. Cijeli ovaj spektar poslova spadao je u vođenje zajednice.

Usprkos ovoj profesionalizaciji, sve do ranog srednjeg vijeka bilo je siromašnih zajednica u kojima su se svećenici, a i biskupi, bavili dodatnim poslovima kako bi imali od čega živjeti. No, profesionalizacija će ipak zahvatiti cjelokupni razvoj, a u njemu nije zanemarivo i to što se crkvena hijerarhija od druge polovice IV. stoljeća sve više razvijala prema analogiji državnih službi.

Naravno, u svijesti je ostalo jasno kako se crkvene službe ne mogu ni shvatiti ni vršiti na način kako je to slučaj s državnim službama. Služba vodstva je služba poziva u kojoj u Isusovo ime pastir naviješta Evanđelje, predvodi službu Božju i brine se oko jedinstva i ljubavi zajednice. U svom načinu življenja svećenik stoji pod posebnim evanđeoskim zahtjevom koji se tiče ophođenja s novcem, posjedom i radom i to tako da služba u Crkvi ni u kom slučaju ne smije voditi u bogaćenje.

Sve do ranog srednjeg vijeka nije se dogodilo radikalno odvajanje klera od laika i svećenički je stalež još uvijek bio bliz puku. Svećenička se služba nije shvaćala prvenstveno kao ontološki viši status koji osobu svećenika izdiže iznad laika, nego kao služenje onima koji vjeruju u istog Gospodina. Augustin veli: »Jer sam vama biskup, a s vama sam kršćanin.«⁵

Srednji vijek je vrijeme važnih pomaka u shvaćanju svećeničke službe, počevši od shvaćanja euharistije uz koju je vezano shvaćanje svećeništva. Euharistija, od događanja u kojem Krist »mnoge« dovodi u jedinstvo svoga tijela (1 Kor 10,16 – 17) postaje sve više žrtvom Kristovom i žrtvom Crkve. Vezano uz razvoj monaštva pojavljuju se odvojeno slavljenje euharistije, mise za žive i mise za pokojne, privatne mise ... Ovim razvojem svećenik se sve više odvaja od zajednice. Sada je moguće biti svećenik neovisno o zajednici, moguće je biti svećenik bez zajednice. Tako se svećenik počinje shvaćati kao netko »tko posjeduje strašnu i tajanstvenu snagu pretvarati darove kruha i vina i prikazivati Bogu savršenu žrtvu.«⁶

Na ovaj se način pojačava odmak svećenika i naroda i shvaćanje svećeničke službe se sve više shvaća analogno državnoj službi. To se pojačava i posebnim obrazovanjem klera. Time termin laik dobiva značenje neobrazovanog za razliku

---

⁵ Kontekst ove rečenice glasi: »Dok me straši ono što sam vama, ipak me tješi ono što sam s vama, jer sam vama biskup, a s vama sam kršćanin. Ono je ime službe, ovo je ime milosti; ono je ime pogibli, a ovo spasenja.« S. Augustinus, Sermon 340, 1. PL 38, 1483. Navod u LG, 32.

⁶ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Priester*, 31.

od klerika koji je obrazovan te tako ovaj termin poprima još jasnije negativno značenje. Ideja posebnog neizbrisivog pečata kojeg svećenik dobiva ređenjem, ideja koja je u početku htjela razdvojiti svećeničke čine od njegovog osobnog stanja spasenja, sada se shvaća kao osobno obilježje koje svećenika odvaja od običnih vjernika. Kako kršćanstvo postaje posvuda prisutno najprije nestaje potrebe da se u kršćanstvu vidi neki posebni poziv. Sada su više manje svi kršćani. Pokršćanjeno društvo tako traži subjekte koji su na svoj način istinsko ostvarenje kršćanstva i nalaze ih u monasima. Time se likovi monaha i svećenika približavaju i istodobno se još više odvajaju od laika. Tako se učvršćuje odmak i razlikovanje svećenika od laika sve do Gracijanove tvrdnje (oko 1140.) kako »Postoje dvije vrste kršćana. Jedna je ona koja je posvećena službi Božjoj, razmatranju i molitvi i koja se mora držati daleko od svjetske buke. To su klerici i Bogu-posvećeni, to jest monasi. Druga vrsta kršćana su laici. Njima je dopušteno posjedovanje zemaljskih dobara, ali samo za nužnu upotrebu ... Dopušteno im je ženiti se, obrađivati zemlju, podizati tužbe na sudu, voditi poslove, stavljati žrtve na oltar, plaćati desetinu. Tako i oni mogu biti spašeni pod pretpostavkom da izbjegavaju mane čineći dobro!«⁷

Tridentinski će koncil još jednom istaknuti razliku nositelja službe i laika pri čemu će se još više pojačati shvaćanje svećenika kroz kultno-sakramentalno djelovanje. Svećenik je onaj koji prinosi žrtvu, usmjeren je sasvim na onostrano i kao takav se treba što više odvojiti od ovozemnog.

II. Vatikanski sabor će preokrenuti ovaj smjer i u svojoj konstituciji *Lumen gentium* Crkvu shvatiti ne više polazeći od razlike laika i nositelja službe, nego je opisati kao jedan izabrani narod Božji u kojem su »svi pozvani na svetost i primili jednaku vjeru po pravdi Božjoj« (usp. 2 Pt 1,1). Premda se neki po Kristovoj volji postavljaju kao učitelji i djelitelji tajna i pastiri za druge, ipak postoji među svima prava jednakost s obzirom na dostojanstvo i na djelovanje zajedničko svim vjernicima u izgradnji Kristova Tijela.« (LG 32).⁸ Ističući jedinstvo i jednakost svih i ističući opće svećeništvo vjernika, izrasta pitanje o posebnosti svećeničke službe. »Nikakvo čudo da se upravo na ovoj točki prolomila kriza

⁷ Decr.p.IIa, XII, 1,7. Navod u Gisbert GRESHAKE, *Priester*, str. 32.

⁸ Komentirajući 32. odlomak Konstitucije *Lumen gentium* Rudolf BRAJČIĆ piše: »Svi su kršćani s obzirom na *biti u Kristu* jednaki. Ne postoje neki kršćani koji bi bili više kršćani, a drugi manje kršćani. U svima je *biti u Kristu* isto. Svi su oni, time što su u Kristu, jedno; svi su okristovljeni ljudi, okristovljeno ljudsko dostojanstvo. U svima je isti Krist kao što je u svima ista ljudska narav. Samo je ovdje u svima konkretan Krist, dok je tamo u svima univerzalna ljudska narav. Stoga nisu samo isto, nisu svi samo jednako kršćani, nego su svi isti Isus Krist, svi su samo jedan Kršćanin.« *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, Zagreb, FTI, 1981., str. 507.

identiteta svećeničke službe i da otada dalje bubri.«⁹ Ova je kriza pojačana i time što je Koncil za prototip crkvene službe uzeo biskupsku službu u čijoj službi svećenik sudjeluje.

Biskup sudjeluje u Kristovoj službi svećenika, učitelja i pastira. Time se Koncil odvaja od stoljetnog isticanja upraviteljske uloge. Voditi ne znači imati moć i biti postavljen iznad drugih, nego je služba shvaćena kao služenje. »Službenici koji imaju svetu vlast služe svojoj braći, da svi oni koji pripadaju Božjem Narodu i imaju zato kršćansko dostojanstvo svi zajedno slobodno i po redu teže za istim ciljem te postignu spasenje.« (LG 18).

Ovaj kratki presjek razvoja shvaćanja svećeničke službe u Katoličkoj Crkvi, premda prikazan na pozadini odnosa svećenika i laika, krije u sebi i odnos službe i osobnosti. Kako će ovaj odnos biti odlučujući za shvaćanje službe u modernoj svijesti zapadnog čovjeka, istaknimo bitna obilježja odnosa svećeničke službe i osobnosti koji se naziru.

Još od Novog zavjeta svećeništvo je shvaćeno kao poziv i to poziv koji od pozvanog čini novo stvorenje. Poziv Petra, opisan u Lk 5,1–11, odigrao je ključnu ulogu paradigme. Petar ostavlja sve, polazi za Isusom i predaje se potpuno zahtjevima svog poziva. Služba na koju je pozvan postaje njegova druga osobnost. Kasnije će kao znak potpune promjene dobiti i novo ime. (Mt 16,18). Poziv se tako shvaća kao poziv u službu, a služba ne znači obavljanje službe, nego pristajanje na novu osobnost.

Svećeništvo je tako ontološki znak koji od običnog čovjeka čini službenika Božjeg i službenika Crkve. Promjena imena koja je u mnogim redovima sve do nedavno bila uobičajena, a koja se danas zadržala još u Papinom izboru svog imena u trenutku izbora za Papu, dovoljno je rječita. Dobiti novo ime znači dobiti novu osobnost. Ono što je još Pavao vezao uz krštenje, odijevanje Kristom (Gal 3,27), dakle, svlačenje starog i oblačenje novog čovjeka (Kol 3,9), ovdje je vezano uz crkvene službenike i ulazak u službu koja pojedinca oblikuje kao novu osobnost.

Svećenička služba nije ograničena vremenom niti je služba u smislu društvenih službi. Svećenik ne obnaša svećeničku službu. On jest svećenik i to zauvijek. Njegovo je svećeništvo njegov novi identitet. Njegova služba je sada neodvojiva od njega i njegov se identitet veže uz zvanje i poslanje.

Ovako shvaćena svećenička služba, odvojena, dakle, od ostalih vjernika, služba kojoj se pojedinac do kraja predao, bez vremenskih ograničenja, s novim ontološkim statusom, nosi sa sobom i posebne znakove koji na vani pokazuju

---

⁹ Gisbert GRESHAKE, *Priester*, str. 38.

ovu nutarnju razliku: posebno odijelo, posebni vremenski ritam obilježen dnevnom podjelom molitve Časoslova, posebni društveni status.¹⁰

Služenje i moderna

Pojam služenja u izvan crkvenom prostoru izgubio se kao ključni pojam društvenih odnosa. Odnos službe, služenja i osobe kao i mjesto na kojem danas pronalazimo pojam služenja krije u sebi cijelu povijest nastanka modernog subjekta. Kako bismo bili u stanju sučeliti pojam služenja kako ga shvaća kršćanstvo s onim što on u sebi nosi u izvancrkvenom jeziku, bit će nam potrebno naznačiti ključne momente razvoja i promjena u društvu koje pojam službe i služenja krije u sebi.

Naravno, služba i služenje kao termin postoji u svakodnevnom jeziku. Pojam služenja nalazimo barem u tri različita područja. Služba se najprije shvaća kao namještenje, posao, zaposlenje. Nalazimo ga potom u opisu industrijske proizvodnje gdje služiti znači prvenstveno opsluživati strojeve. I nalazimo ga onda unutar shvaćanja modernog društva kao društva u kojem prevladavaju uslužne djelatnosti.

Sam pojam službe je i nastao u trenutku kada je službu valjao odvojiti od subjekta. Začetke službe koja je odvojena od osobnosti onoga koji je obnaša nalazimo tamo gdje su vladari osjetili potrebu svoj položaj učiniti trajnijim od svog vlastitog života i gdje se osjetila potreba da prava i dužnosti nadžive nositelja službe ili vlasti. Već je rimsko državno pravo razlikovalo službu od njezina nositelja.¹¹

Razlikovanje i odvojenost privatnog od javnog nastaje tamo gdje služba nije prvenstveno mišljena kao nositeljica prava, nego kao nositeljica dužnosti. Već je na početku jasan suprotan smjer razvoja od onog unutar Crkve. Tamo je preuzimanje službe značilo promjenu identiteta, ovdje se služba štiti od identiteta onog koji je obnaša.

Premda tragove odvajanja osobe od službe nalazimo u davnoj prošlosti, ipak proces odvajanja osobnog od službenog u širokim društvenim odnosima započinje u modernoj. Kant u svom kratkom tekstu *Što je to prosvjetiteljstvo?* na vidjelo izvlači upravo ovaj odnos službenog i osobnog i to na primjeru duhovnika, svećenika.

¹⁰ Naravno, i mnoge društvene službe imaju i svoje posebno odijelo i svoj vremenski ritam i svoj status, ali bitna razlika je u tom da su sve društvene službe ograničene vremenski, da se osoba ne poistovjećuje sa službom i da je status zajamčen nositelju službe, a ne njemu kao osobi.

¹¹ Usp. Vittorio HÖSLE, *Moral und Politik. Grundlagen einer politischen Ethik für 21. Jahrhundert*, München, C. H. Beck, 1997., str. 620.

Ovaj tekst započinje glasovitom definicijom »*Prosvjetiteljstvo je izlaz čovjeka iz njegove maloljetnosti koju je sam skrivio.*«¹² Kant polazi od poznate Horacijeve maksime *Sapere aude!*¹³, »Imaj hrabrosti služiti se vlastitim razumom!«¹⁴ Maloljetnost je rezultat lijenosti i kukavičluka koji na svoj način život čine lakšim, jer ukoliko »imam knjigu koja za mene ima razum, dušobrižnika koji za mene ima savjest, liječnika koji za mene procjenjuje dijete itd., ja sam se ne trebam truditi. Ne moram misliti, samo ako mogu platiti ...«¹⁵ Stanje malodobnosti je postalo gotovo drugom naravi i to je razlog zbog kojega je pojedincu teško izići iz njega. Javnosti je, međutim, to lakše. Štoviše, ukoliko joj se daje dovoljno slobode, gotovo je nemoguće da ne iziđe iz stanja nezrelosti. No, ni javnost ne izlazi lako i brzo iz stanja predrasuda i nezrelosti. Za izlaz je nužno potrebna sloboda. Kant slobodu shvaća kao »javnu uporabu svog razuma.«¹⁶ No, Kant veli kako sa svih strana čuje poziv ne na mišljenje nego na nemišljenje. »Časnik veli: ne mislite, nego činite! Poreznik: ne mislite, nego platite! Duhovnik: ne mislite, nego vjerujte!«¹⁷ Kantu se sada nameće pitanje kakvo ograničenje slobode smeta a kakvo koristi prosvjetiteljstvu. I odgovor glasi: »*javna uporaba svog razuma mora uvijek biti slobodna i samo ona može učiniti da se među ljudima ostvari prosvjetiteljstvo; privatna uporaba istoga, međutim, smije često biti vrlo usko ograničena, a da se pri tom nešto znatnije ne ograniči napredak prosvjetiteljstva.*«¹⁸

Javna uporaba razuma za Kanta je oslikana u intelektualcu pred javnošću čitalačke publike. Privatnu uporabu razuma nalazimo kod nekoga tko obnaša povjerenu mu građansku službu. Zajednički život unutar mehanizma po kojem se odvija treba imati određene članove koji se trebaju ponašati pasivno, službe u kojima se ne smije misliti, nego valja slušati. Pojedinaac koji obnaša takvu službu, naravno, kada se obraća publici kao intelektualac, izvan svoje službe, može misliti, a da time ne pati njegov posao. Časnik nema što misliti. On treba slušati.

Ovdje Kant uvodi lik duhovnika koji je, na jednak način kao i časnik, obavezan svojim polaznicima vjeronauka ili članovima Crkve kojoj služi, naviještati prema simbolizmu Crkve. Nastupa li pak kao znanstvenik, intelektualac mora posjedovati svu slobodu i izreći i ono što smatra pogrešnim unutar simbola Crkve kojoj služi. »Jer, ono što on naučava iz svoje službe kao službenik Crkve to

¹² Immanuel KANT, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, Stuttgart, Reclam, 1980., str. 9–17. Izvorno ovaj je tekst tiskan u prosincu 1784. u *Berlinische Monatsschrift*.

¹³ HORAZ, *Episteln* I, 2. 40

¹⁴ Immanuel KANT, *Aufklärung*, 9.

¹⁵ *Isto*, str. 9.

¹⁶ *Isto*, str. 11.

¹⁷ *Isto*, str. 11.

¹⁸ *Isto*, str. 11

predstavlja kao nešto prema čemu on nije slobodan poučavati po vlastitom nahođenju, nego za što je postavljen da iznosi prema propisima i u ime nekog drugoga. On doduše ne mora biti uvjeren u sve što Crkva govori, ali treba imati barem uvjerenje kako u njezinim argumentima nije nemoguće da leži istina, jer u protivnom ne bi mogao obnašati svoju službu i trebao bi je napustiti. Kao svećenik on nije slobodan i ne smije biti, jer ispunja tuđi zadatak. Nasuprot tome kao intelektualac koji pisanjem govori svojoj publici, to jest svijetu, gdje je duhovnik u javnoj uporabi svog razuma, uživa neograničenu slobodu da se služi svojim razumom i govori u svoje ime.¹⁹ Kantu je, to je očito, glavni interes otvoriti mogućnost slobode u javnom prostoru i to nadasve slobode mišljenja za one koji od mišljenja žive.

No, kakva slika službenika Crkve lebdi Kantu pred očima kada se služi upravo primjerom crkvenih službenika? Između crkvenog službenika i časnika nema nikakve razlike. I jedan i drugi su namješteni i stoje u odnosu prema cjelini koja ih nadilazi i unutar koje trebaju činiti ono što se od njih očekuje. Njihova uloga od njih traži poslušnost. Sloboda će rasti u javnom prostoru ukoliko postoje službe koje ne dopuštaju slobodu. Preduvjet slobode jesu službe koje svjesno nisu slobodne u uporabi svog razuma.

Ovaj je tekst zanimljiv jer Kant na primjeru duhovnika, svećenika, pokazuje kakav je odnos službenika prema svojoj službi. Najprije valja uočiti kako je Kantu samorazumljivo da svećenik u svojoj službi nije slobodan. On je doduše slobodan biti ili ne biti u svojoj službi, ali kada je već postao službenikom više nije slobodan izreći ono što misli. Ova predrasuda ima duboke korijene i traje dugo. Javni istup svećenika, kada god se ne poklapa sa službenim stavom Crkve, shvaća se kao istup u slobodi koji samim tim pokazuje njegovu neslobodu izvan njega. Ne treba mnogo pa da se shvati kako će javno mnijenje sve što se događa unutar njegove službe više manje smatrati neslobodom.

Naravno, valja uočiti kako Kant ovdje dijelom ima pravo, jer pretpostavlja da svećenik nije odvojiv od svoje službe. No, njemu nije jasno zašto je to tako. On može pretpostaviti samo poslušnost Crkvi kojoj pripada, ali nije u stanju misliti kako je svećenička služba prvenstveno zvanje, a ne služba.

Kod Kanta se podijeljenost između javnog i privatnog najavljuje kao ideal u kojem se spašava sloboda mišljenja i funkcioniranje zajedničkog života. No, svećenik koji se nađe u ovakvom procjepu između vlastitog uvjerenja, kojeg može iznijeti samo u javnom prostoru kada ne govori u ime Crkve u kojoj je službenik, i stava Crkve kojeg mora naviještati, premda se s njime ne slaže, slika je promašenog zvanja.

¹⁹ *Isto*, str. 13.

Vrlo je zanimljivo da je Kantu ideal prosvjetiteljske slobode iznošenja vlastitog mišljenja lik svećenika koji je podvojen između službe i privatnog mišljenja.

Kako bismo razumjeli ovaj sud potrebno je ishoditi moderni razvoj ovog podvajanja koje se najavljuje kao preduvjet slobode.

U složenom zapadnom društvu sloboda se pojavljuje kao sloboda izbora. No, sloboda se ne tiče osobnosti koju bi se trebalo izreći, nego usluga i uloga za koje se pojedinac veže.

Prostor slobode je omogućen podjelom i razlikovanjem osobe od službe ili usluge koju ona nudi ili uloge koju preuzima u društvu. Osoba je vezana uz uslugu na ambivalentan način. S jedne strane, uloga, služba ili usluga od osobe čini dio objektivnog sustava i tako ga ne priznaje osobom, nego zamjenjivim članom, a s druge, pojedinac je upravo uslugom ili ulogom koju igra u društvu u vezi s društvom i svijetom.

Ovakav se odnos događa u svijetu kojim je ovladala tehnika. Tehnika ne dokida nadležnosti i podređenosti, ali dokida psihološke posljedice, »jer tehnika, smještajući nadređenost i podređenost u čisto objektivnu formu organizacije, ne izaziva subjektivne posljedice.«²⁰ Podvojenost osobe na ono što ona jest u svojoj privatnosti i uslugu koju pruža u javnosti, odnosno službu koju obnaša, omogućuje da tehnički društveni stroj funkcionira na temelju normi koje nisu identične s onima po kojima žive pojedinci. Tako je moguće da društvo funkcionira prema nutarnjim potrebama i da istovremeno pojedinac može svoj život organizirati neovisno o specifičnim zahtjevima društva. Tako se dogodilo da ono što je Marx nazivao otuđenjem, dakle, odvajanje radnika od sredstava proizvodnje, na koncu postaje njegovo oslobođenje, ukoliko upravo ovo odvajanje omogućuje ekonomsku neovisnost, a time i slobodu organiziranja osobnog života.

Funkcionalnost tehničkog stroja zahtijeva podijeljenost unutar osobe na profesionalnu i osobnu dimenziju. To otvara mogućnost pojedincu da prvi put u povijesti »uđe u odnos s drugim pojedincima, da dakle 'tvori društvo' a da to ne nosi nikakav odnos osobne naravi s posljedicom odricanja vlastite skrovitosti ili dijela vlastite slobode.«²¹ Iz ovoga je jasno kako odnos s društvom nije odnos u koji se ulaže sve ili ništa, nego može imati različite stupnjeve i može se odvijati samo preko funkcije koja može biti posve neosobna. Tako se razvija neosobno društvo u kojem je pojedinac prisutan svojom službom, funkcijom, ulogom i osobno društvo kao što je obitelj, prijatelji, pripadna grupa. No, valja uočiti kako u društvu u kojem rastu neosobni odnosi istodobno raste i osobna sloboda.

---

²⁰ Umberto GALIMBERTI, *Psiche i tehnice. L'uomo nell'età della tecnica*, Milano, Feltrinelli, 1999., str. 576.

²¹ *Isto*, str. 576.

Ovakav razvoj zapadnog društva ne ostavlja nedirnutim i shvaćanje čovjeka. Uloge koje pojedinac igra ili preuzima u društvu ne tiču se njega kao osobe. No, osoba koja neprestano igra određenu ili određene uloge nije netaknuta ulogama, nije indiferentna na svoje uloge u društvu. Uloge koje netko preuzima tvore i njegovu osobnost. Bit će moguće misliti i to kako je osobni identitet rezultat uloga i igara u kojima se pojedinac nalazi ili ne nalazi. Tako će se sloboda sve više događati kao sloboda uloga. Kao što u kazalištu, da bi predstava uopće mogla biti uspješna, nije važan glumac sa svojim privatnim životom i mišljenjem, nego je važna uloga koju on igra i predstavlja tako i u društvenim igrama nije važna osobnost nego uloga. Uloga i označava društveni i javni identitet koji se razlikuje od osobnog i privatnog. Identitet se tako podijelio na javni i privatni, društveni i osobni. No, tendencija je da se osobni identitet posve utopi u onaj uloge i funkcije te da društveni identitet postane jamac osobnog. Životni tijek se, uostalom, već uglavnom opisuje opisom uloga i funkcija koje je netko vršio.

Identitet i sloboda se sve više pokazuju kao sposobnost pojedinca da u svoje ruke preuzme organizaciju uloga koje igra, s jedne strane, i mogućnost pristupa različitim ulogama. Sloboda tako postaje slobodom kretanja između uloga i ujedno mogućnošću uzimanja odmaka od uloga.

Razlikovanje osobnosti i službe, osobnosti i društvene uloge odigrava se na pozadini borbe modernog subjekta za slobodu. Nietzsche će ovu borbu zapadnog duha za oslobođenjem izreći poznatom slikom o preobrazbi duha. Zaratrustra, već u svom prvom govoru, veli: »Pokazat ću vam tri preobrazbe duha: kako duh postaje devom, deva lavom i najposlije lav djetetom.«²²

Izravna posljedica »smrti Boga« i prevladavanja čovjeka jest odricanje od svih metafizičkih nadsvjetova i nadnaravnih nada u Božje kraljevstvo te poziv na »vjernost zemlji«²³. Vjernost zemlji, osim brisanja bilo kakvog odnosa prema transcenciji, istodobno je i poziv na preuzimanje vladavine nad svijetom, na ovladavanje svojom voljom i na prekid bilo kakve ovisnosti o Bogu ili bilo kakvom redu koji bi bio izvan samog čovjeka. Svako podvrgavanje bilo čijoj volji, svaki »Ti si dužan« treba nestati i pretvoriti se u »Ja hoću«. Tako vjernost zemlji i osvajanje svijeta zahtijevaju najprije preobrazbu duha. Deva, lav, dijete. *Ti si dužan, ja hoću i ja jesam.*

Prvi lik duha, lik deve, *ti si dužan* za Nietzschea je lik koji predstavlja kršćanstvo i njegov asketski ideal. Kršćanstvo se utemeljilo na duhu poslušnosti, na odricanju od svoje vlastite volje u korist Božje volje, na duhu podvrgavanja i služenja zapovijedi koja dolazi izvana. Druga pretvorba duha, duh lava i onog *ja hoću* predstavlja duh koji se buni protiv duha deve, koji preuzima na sebe svoju

²² Friedrich NIETZSCHE, *Tako je govorio Zaratrustra*, Zagreb, Naprijed, 1991., str. 23.

²³ *Isto*, str. 10.

slobodu i kida svaku vezu s Bogom. *Ti si dužan*, koji dolazi izvana za duh koji se pretvara u lava, postaje *ja hoću*. Duh tako postaje sam svojim gospodarom i zapovijeda samom sebi ono što on sam hoće. No, duh lava je silan i snažan samo boreći se protiv prethodnog lika duha, sluganskog duha deve i nije u stanju sam stvoriti svoje vrednote. Stoga je duhu potrebna i treća, najteža pretvorba duha, ona od lava u dijete, od *ja hoću* u *ja jesam*. Lik kozmičkog djeteta koje živi i igra se u svom trenutku i zaboravlja sve ostalo dolazi još od Heraklita, ali se za Nietzschea istodobno suprotstavlja djetetu kojega Isus spominje kada poziva na obraćenje i koga stavlja kao model ulaska u kraljevstvo Božje.

Nietzsche kršćanstvo vidi u liku deve, sluganstva, služenja, podvrgavanja, poslušnog duha koji sluša naredbe izvana.

Naravno, preobrazbe duha na kojima insistira Nietzscheov Zaratraustra govore i o tome kako je samo duh deve spreman prihvatiti da je svijet podijeljen na dobro i zlo, kako su dobro i zlo već kodirani u svijetu. Samo duh deve, dakle poslušni duh, prihvaća takvu podjelu. Duh lava i nadasve duh djeteta, brišući vjeru u Boga, pristajući uz njegovu smrt, samim tim postavljaju kako je čovjek preuzeo na sebe svoju odgovornost, a s njome i stvaranje svojih vrednota. Nije čovjeku nametnuta obveza izvana. On sam stvara svoje vrednote, preuzima na sebe odgovornost i pokazuje volju za svojom slobodom.

Nietzscheove metafore preobrazbe duha nisu toliko važne zbog slika i sadržaja koje sa sobom nose niti je nadasve važno da Nietzsche vidi tri preobrazbe. Podjednako naglasak ne leži niti na tome da je dijete zadnja preobrazba niti je glavno pitanje kada i gdje se može dogoditi preobrazba duha u kozmičko dijete. Valja uočiti da je govor uopće o preobrazbi duha ono što nosi cijeli tekst, jer ako duh doživljava preobrazbe, to jest ako se duh uopće misli kroz njih, štoviše kroz nužnost preobrazbe, onda je sam duh mišljen drukčije. On više nije dan unaprijed, nije stalan i nepromjenjiv, nema svoju bit, nego je promjenjiv, povijestan. Onda čovjek sam određuje svoj duh. Nije ga dobio unaprijed, nego ga sam na neki način stvara.

Heidegger će ostati na istoj crti kada veli kako je moderna zasigurno donijela sa sobom subjektivizam i individualizam kao posljedicu oslobađanja čovjeka, ali »nije odlučujuće da se čovjek oslobađa od dotadašnjih spona, nego da se bit čovjeka uopće mijenja time da čovjek postaje subjektom.«²⁴

Kako se pojam služenja shvaća u svijetu u kojem se duh misli metaforom preobrazbe deve u lava i lava u kozmičko dijete Nietzsche govori još jednom, ovaj put izravnim jezikom. U istom djelu, pod naslovom »O kreposti koja umanjuje« Nietzsche u usta Zaratrustri stavlja sljedeće: »A ovo licemjerje smatram u njih najgorim: što se i oni koji zapovijedaju pretvaraju da imaju kreposti

²⁴ Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, ⁶1980., str. 86.

onih koji ih služe. 'Ja služim, ti služiš, mi služimo' – tako se moli čak i licemjerno vladajućih – a zlo i naopako, ako je prvi gospodar *samo* prvi sluga!²⁵

Ne možemo ne čuti otvoreni prigovor shvaćanju služenja koje se veže uz vladanje, vladanju koje se predstavlja pod imenima služenja. Ovo je samo jedna od Nietzscheovih oštrica s kojima se susrećemo kada je govor o kršćanstvu. Kršćanstvo, koje se već od svojih početaka shvaća kroz služenje, ne može prečuti glas koji ga upravo u služenju stavlja u upitno svjetlo.

Društvo uslužnih djelatnosti

Usprkos činjenici da je moderna u pojmu služenja prepoznala sluganski duh kojega se valja osloboditi, ovaj će se pojam pojaviti u dva različita područja koja su neodvojiva od moderne. Najprije unutar proizvodnih odnosa, a potom i u vidu novog društvenog organiziranja, u shvaćanju društva kroz uslužne djelatnosti.

U vrijeme vladavine tehnike, u odnosima procesa masovne proizvodnje i deindividualizacije pojam služenja se prvenstveno odnosi na ophođenje sa strojevima.

Homo faber je, u predtehnološko vrijeme, planirao, izvodio i realizirao svoj rad i proizvod. No, tehnička proizvodnja je odvojila proizvod od radnika kako je to već pokazao Marx.

Proizvodnja je postala radom u kojem rad više nema izravnog odnosa s proizvodom. Proizvodi koji se nalaze na koncu proizvodnog lanca toliko nadilaze pojedinca i njegov rad da se on ne može prepoznati u proizvodu. Proizvod ne reflektira više njegov rad. Rad je tako postao služenjem. U vrijeme vladavine tehnike raditi znači služiti, u smislu opsluživanja strojeva. Rad više nije usmjeren na proizvod, nego na opsluživanje proizvodnih strojeva kako bi lanac proizvodnje ostao uvijek optimalan. Služiti strojeve znači specijalizirati se. Opsluživati strojeve ili, bolje rečeno, opsluživati veliki tehnički stroj postaje sve više samo pozornost da se ne dogodi kakva smetnja proizvodnom stroju. Tako čovjek postaje sve više čuvar strojeva ili čuvar stroja. Bitak se pretvorio u tehniku, a čovjek je od čuvara bitka postao čuvarom strojeva.

Izvan proizvodnih procesa, u prostoru uslužnih djelatnosti pojam služenja dobiva novo mjesto.

Među mnogim postmodernim pokušajima opisa društva nalazimo i društvo shvaćeno kroz prizmu uslužnih djelatnosti.²⁶ Riječ je najprije o promjenama u

²⁵ Friedrich NIETZSCHE, *Tako je govorio Zaratrustra*, str. 150–151.

²⁶ O bitnim obilježjima društva shvaćenog kroz uslužne djelatnosti iz specifičnog teološkog vida koji traži mjesto i ulogu Boga u takvom društvu vidi Gotthold HASENHÜTTL, *Glaube ohne Mythos I*, Mainz, Grünewald, 2001., str. 412 s.

društvu nakon 80-ih godina kada je industrijsku dinamiku zamijenila dinamika usluga. Tako je na Zapadu vrlo mali broj ljudi zaposlen u agraru, oko 3 %, nešto više od jedne trećine (36%) u industriji a 61 %, dakle, gotovo dvije trećine u području uslužnih djelatnosti. Radna mjesta se uglavnom gube u prva dva područja, a zaposlenja rastu u trećem. Ovo je ujedno i jedan od važnih razloga nezaposlenosti.

Uslužne djelatnosti su pojam koji obuhvaća dosta široko područje ljudskog djelovanja i rada i odnosi se na sve djelatnosti koje stoje u izravnom dodiru s potrošačem. Mogu biti usmjerene na stvari (popravak auta, primjerice) na trgovinu već gotovih proizvoda ili se mogu odnositi na osobe (savjetovaništa, liječnici, odvjetnici, pravno i gospodarsko područje, istrage, skrb, slobodno vrijeme ...). U ovom zadnjem području na važnosti sve više dobiva ljudski odnos i u prvi plan izlazi ono što nije prisutno u industrijskoj proizvodnji: istinsko ljudsko. Informatičko društvo pojačava i smanjuje istodobno ljudske odnose.

Stvari se mogu proizvoditi i bez ljudi, a osobne uslužne djelatnosti ne mogu postojati bez ljudi. Za uslužne djelatnosti su bitna tri elementa: 1. još nepoznati ljudi dolaze u dodir, 2. imaju namjeru riješiti određeni problem i 3. to je razlog zbog kojega na određeno vrijeme ulaze u osobni dodir. Osobni kontakt traži stavljanje naglaska na kreativnost i fleksibilnost. Uz promjene u strukturi i odnosima su vezane natuknice kao: spremnost na rizik, osobno zalaganje, stalno kvalificiranje, mobilnost, suradnja, spremnost na učenje. Ne traži se više ispunjenje određenog posla koji je unaprijed zadan i kojega mogu odraditi i s dodatnim radnim satima, nego je nužna inovativnost jer se rad ne odnosi prvenstveno na mrtvu materiju, nego na ljude. Usporedo s ovim promjenama idu i promjene u strogim granicama među suradnicima na poslu. Hijerarhijski odnosi i mišljenje nisu dovoljno prilagodljivi. Ako je točno da je nedostatak duha suradnje među suradnicima u istom služenju unutar crkvenih odnosa jedna od najtežih poteškoća,²⁷ onda će razlog takvom stanju trebati potražiti u drukčijem shvaćanju i doživlja-

---

²⁷ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za državu i Crkvu*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, 2000., str. 60–64. gdje autor ukratko navodi ključne probleme u odnosima Crkve sa suvremenim civilnim društvom. On vidi kako je uloga laika presudna, s jedne strane, i kako je istodobno veliki nedostatak u Hrvatskoj upravo izgrađenih laika. I tamo gdje ih ima još uvijek su odveć pasivni, ali najvećim dijelom stoga jer im nije otvoren prostor potrebne slobode, formalne nezavisnosti i autonomije. Što se tiče upravljanja u Crkvi autor primjećuje kako je sve nužnije »hijerarhijski« stil upravljanja zamijeniti zajedničarskim, »sinodalnim«, na neki način »demokratskim« načinom. Crkva treba oslušivati razvoj u društvu jer »Crkva mora učiti što joj Bog poručuje ne samo svojom specifičnom porukom, Riječi Božjom, nego i razvitkom ljudske povijesti i civilizacije, a cijela Crkva također to treba i provoditi. To je njezina trajna zadaća, koja u novim prilikama i novom društvu zahtijeva nove oblike učenja i rada«, str. 64.

vanju službe. Strogo hijerarhijski odnosi ne ostavljaju dovoljno prostora za kreativnost i ne otvaraju mogućnost inovativnosti.

Uslužne djelatnosti, bez obzira na njihovo širenje, još uvijek u svijesti predstavljaju niže poslove. Stav prema služenju je obojan negativno. Služenje ne vriedi kao krepost i u najbolju ruku je shvaćeno kao drugotna krepost. Suvremeni čovjek ima nadasve zahtjeve koje postavlja pred društvo tako da služenje drugima nikako ne može doći u prvi plan.

Služenje kao samoostvarenje i odvojenost službe i osobe

Razvoj shvaćanja služenja unutar crkvenih odnosa i onog u društvenim išao je u suprotnim smjerovima. Služenje je za Crkvu i njezine službenike način življenja vlastitog poziva i poslanja same Crkve. Službe u Crkvi stoga nisu samo profesionalno obavljanje onog što zahtijeva služba, nego služenje zahvaća osobnost službenika do te mjere da se osobnost definira službom i služenjem.

Služenje se događa u odnosu na poslanje i u odnosu na jasno opredjeljenje za siromašne i obespravljene. Tako služenje u Crkvi nije samo način govora iza kojega se krije i volja za moć i realni odnosi moći, nego je nadasve odvjetništvo i zastupanje onih koji nemaju glasa i stoje na rubu društva.²⁸ Upravo u odvjetništvu i zastupništvu čovjeka koji se nalazi u duhovnoj, duševnoj ili materijalnoj nuždi služenje se pokazuje kao izvorno kršćanski način djelovanja u svijetu iz svog vlastitog izvora i poslanja.²⁹

Naravno, služenje je nadasve svojevrijedno i slobodno pristajanje na služenje motivirano vjerom u Isusa Krista i sviješću poziva i poslanja.

S druge strane, moderni se subjekt razvija kroz trud oko slobode i samostojnosti. Na toj se pozadini razvilo i odvajanje službe, društvene uloge ili uslužnog djelovanja od privatnog života i osobnosti. No, taj je razvoj doveo do modernog zapadnog individualizma u kojem se težište s društva premjestilo na pojedinca, a pojedinac opet odgojen nadasve za prava, ali ne i dužnosti.³⁰ Umje-

²⁸ Crkva svoje služiteljsko (*diakonia*) i proročko zalaganje u suvremenom društvu pokazuje najjasnije samosvjesnim uplitanjem u sporove i odlučnim zastupništvom onih koji su ekonomski, društveno, kulturno ili religiozno ovisni ili odbačeni. Vidi Marianne HEIMBACH-STEINS, *Einmischung und Anwaltschaft. Für eine diakonische und prophetische Kirche*, Freiburg, Schwabenverlag, 2001.

²⁹ Moguće je, naravno, slijediti i diktate svijeta i politike i uključivati se u suvremene rasprave koje imaju prizvuk izvornog kršćanstva, ali kršćanstvo se mjeri svojim nutarnjim mjerilima. O pojmu solidarnosti kao susretištu kršćanskog i svjetovnog ophođenja s bližnjim, odnosno s drugim vidi Ivan ŠARČEVIĆ, Bližnji pa drugi, u *Kultura solidarnosti*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 1997., str. 59–90.

³⁰ Usp. Pascal BRUCKNER, *Sjeta demokratije*, Sarajevo, Zid, 1997.

sto služenja drugome u prvom planu stoji samoostvarenje i to do te mjere da se služenje, ukoliko želi dobiti pozitivno obilježje, treba smjestiti u obzor brige za samog sebe.³¹

Iz dva različita razvoja i dva različita shvaćanja proizlaze i različite specifične poteškoće kao i međusobni nesporazumi.

Služenje, kako ga shvaća kršćanstvo, u sebi uistinu nosi mogućnost da služba prekrije ili čak uništi osobnost.³² Podjednako krije u sebi mogućnost da postane retorika iza koje se krije volja za moći, kako je to Nietzsche slutio. No, gdje god je služenje prihvaćeno slobodno i svojevoljno pokazala se uvijek jaka i izgrađena osobnost. Stoga se i glavni trud oko služenja sastoji u brizi da ono postane način rasta osobnosti. Na sličan način, tamo gdje je služenje prihvaćeno kao način samoostvarenja u svom pozivu izbjegavaju se zamke modernog individualizma koji skrbi najprije i nadasve za samog sebe. U ovom kontekstu trud oko služenja je najprije trud oko jasnoće poziva i identiteta koji se odlučio ili je pristao na svoju izgradnju po mjerilima kršćanstva.

U odnosu na moć koja je prisutna kao stalna opasnost, u Crkvi je potrebna neprestana budnost i stalno vraćanje na temeljno razlučivanje: predstojnik treba biti kao poslužitelj.³³

S druge pak strane, službe koje su u suvremenom društvu odvojene od osobnosti zahtijevaju nadasve kontrolu koja mora bdjeti da osobni interes ne prevlada nad službenim. Osim mogućnosti zlorabe službi, postoji i opasnost da se područje uslužnih djelatnosti, dakle područje u kojem nadasve susrećemo pojam služenja, olako i brzo pretvori samo u servis koji se obavlja zbog plaće te tako s obzora nestane čovjek u trenutku kada se činilo da je najbliže. Nadalje, čini se kako je područje uslužnih djelatnosti, upravo zbog prisile na privid blizine i ljudskog odnosa, područje u kojem najčešće prijete depresija, gubitak smisla i povjerenja u ljude.

³¹ O samoostvarenju kao i o svim drugim elementima modernog subjekta koji ima glavni zadatak oblikovati vlastitu egzistenciju vidi Wilhelm SCHMID, *Philosophie der Lebenskunst*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2000.

³² To je prostor u koji se smješta najprije Kierkegaardova kritika službe koja prekriva i opravdava osobno nekršćanstvo a potom i Drewermannov psihoanalitički pristup službi klerika u kojem je već od početka jasno kako je služba shvaćena kao otuđenje i smetnja razvoju osobnosti. Usp. Sören KIERKEGAARD, *Der Augenblick*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Mohn, 1985. Vidi i Eugen DREWERMANN, *Kleriker. Psychogramm eines Ideals*, Olten un Freiburg im Breisgau, Walter, 1989.

³³ »Uto nasta među njima prepirka tko bi od njih bio najveći. A on im reče: 'Kraljevi gospoduju svojim narodima i vlastodršci nazivaju sebe dobrotvorima. Vi nemojte tako! Naprotiv, najveći među vama neka bude kao najmlađi; i predstojnik kao poslužitelj. Ta tko je veći? Koji je za stolom ili koji poslužuje? Zar ne onaj koji je za stolom? A ja sam pored vas kao onaj koji poslužuje.' « Lk 22, 24–27.

I ovdje se naslućuje kako je rješenje u stvaranju ozračja prihvaćenosti osobe, njegove specifičnosti, neovisno o službi i ulozi. Naoko je paradoksalno da se spasenje pojedinca iz pogibli svođenja samo na službu ili ulogu nalazi upravo tamo gdje postoje osobnosti kojima je služenje poziv.

Kant je mislio da je sloboda ostvariva u društvu u kojem postoje službe koje ne dopuštaju slobodu, nego zahtijevaju poslušnost. Nama se najavljuje kako je spasenje pojedinca iz anonimnog stroja uslužnih djelatnosti, poslušnosti službi i obveze uloga moguće ukoliko postoje mjesta gdje se služenje događa slobodno i dragovoljno.

Služenje se tako događa tamo gdje se otvara mogućnost da čovjek bude ono što jest izvan svoje uloge, službe ili usluga koje vrši.

Summary

MINISTRY AS A MEETING POINT FOR CHURCH AND SOCIAL SERVICES

While ministry and its understanding within Church frameworks is a self-comprehended notion, in social relations it has a negative and archaic connotation. While the intra-church understanding of the notion of ministry developed in line with equalising ministry with individualism, the social notion of serving developed in exactly the opposite direction. No later than the beginning of the Modern the notion of serving on a wide social level gained a negative connotation and all the more clearly the ministry was divided from individuality. What is more, the modern notion of freedom is developing on the conscious and clear division of ministry from individuality.

The development of the understanding of ministry with regard to the Church is monitored through the development of the understanding of the priestly. In social relationships we see the clearer and more powerful division for the ministry from individuality up until the modern understanding of the subject that is faced with the demand of self-creativity – and aesthetic of life. When Kant explains what enlightenment is and how we can build a space for the free use of reasons he uses the example of priest, his ministry which obligates him to obedience on the one hand and his freedom in public space on the other.

Nietzsche presented a sharp criticism of disguising the desire for power with the notion of ministry.

Despite the disappearance of the concept of ministry in terminology relating to social relationships it can still be found within the field area of industrial production where it serves to mean to service manufacturing machines while in the past two decades it is used more as a feature of modern society that is marked with an increasing service industry.

Key words: *ministry, clergy, freedom, subject, individuality.*